

راه‌های بهره‌مندی از آثار و برکات زیارت در صورت عدم امکان انجام آن

مجتبی حیدری

چکیده

زیارت مرقد مطهر معصومان علیهم‌السلام از مهم‌ترین اعمال و عبادات به حساب می‌آید و همه مسلمانان، به‌ویژه شیعیان اهل بیت علیهم‌السلام، به زیارت بارگاه‌های آن بزرگواران اشتیاق دارند. با این حال، برای بسیاری از افراد، به دلایل گوناگون، همچون مشکلات مالی یا ناتوانی جسمی، امکان زیارت وجود ندارد. در این صورت باید از راه‌های دیگر در صدد رسیدن به آثار و برکاتی بود که با زیارت مرقد مطهر آن پیشوایان مقدس به دست می‌آید. در این نوشتار به بیان برخی از مهم‌ترین این راه‌ها - از قبیل زیارت از راه دور، دعا برای توفیق زیارت، ذکر صلوات، یاد اهل بیت علیهم‌السلام، گریه در مصائب اهل بیت علیهم‌السلام، شرکت در مجالس اهل بیت علیهم‌السلام، تأمین هزینه افرادی که قصد تشریف به زیارت دارند، زیارت امامزادگان نزدیک محل سکونت و عبادت به نیابت از اهل بیت علیهم‌السلام - پرداخته‌ایم. نکته دیگر اینکه این راه‌ها به افرادی که زیارت از نزدیک برایشان مقدور نیست، اختصاص ندارد و همگان می‌توانند چنین کنند و بر نورانیت خود در پرتو آن اعمال نیک بیفزایند. کلیدواژه‌ها: زیارت، ناتوانی از زیارت، زیارت از دور، ارتباط با اهل بیت.

۱. عضو گروه اخلاق و اسرار پژوهشکده حج و زیارت.

مقدمه

زیارت اماکن مقدس و مراقد مطهر اولیای الهی علیهم السلام از جایگاه والایی در آموزه‌های اسلامی برخوردار است. همه مسلمانان به زیارت مراقد مطهر بزرگان اسلام و پیشوایان دین اهمیت می‌دهند و آن را عملی بزرگ به حساب می‌آورند؛ به‌ویژه شیعیان اهل بیت علیهم السلام به این امر اهتمام ویژه‌ای می‌ورزند و تلاش می‌کنند در هر فرصت مناسبی به زیارت آن پیشوایان مقدس مشرف شوند. روایاتی که فضایل زیارت را برشمرده به حدی است که جای هیچ شک و شبهه‌ای در اهمیت این امر باقی نمی‌گذارد؛ برای مثال زید شحام [از اصحاب امام صادق علیه السلام] می‌گوید:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: پاداش کسی که رسول خدا صلی الله علیه و آله را زیارت کند چیست؟ فرمود: «كَمَنْ زَارَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَوْقَ عَرْشِهِ»؛ «مانند کسی است که خدا را بروی عرشش زیارت کرده است». گفتم: «پس پاداش کسی که یکی از شما اهل بیت را زیارت کند چیست؟» فرمود: «كَمَنْ زَارَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله»؛ «مانند کسی است که رسول خدا را زیارت کرده است» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۵۸۵).

امام صادق علیه السلام فرمودند:

مَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ علیه السلام مِنْ شِيعَتِنَا لَمْ يَرْجِعْ حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ كُلُّ ذَنْبٍ وَ يُكْتَبَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ خَطَايَاهَا وَ كُلِّ يَدٍ رَفَعْتَهَا دَابَّتْهُ أَلْفٌ حَسَنَةً وَ مُجِيَّ عَنْهُ أَلْفٌ سَيِّئَةً، وَ تَرَفَعَ لَهُ أَلْفُ دَرَجَةٍ (ابن قولویه، ۱۳۵۶ ش، ص ۱۳۴).

هر یک از شیعیان ما که مرقد [امام] حسین علیه السلام را زیارت کند، پیش از آنکه بازگردد، همه گناهانش آمرزیده می‌شود و برای هر قدمی که برداشته و هر دست و پای که چهارپایش برداشته، هزار حسنه برای او نوشته می‌شود و هزار گناه از او پاک می‌شود و هزار درجه بالا می‌رود.

و امام رضا علیه السلام فرمودند:

مَنْ زَارَ قَبْرَ أَبِي بَعْدَادَ كَمَنْ زَارَ قَبْرَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَبْرَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِلَّا أَنْ لِرَسُولِ اللَّهِ وَلَا لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا فَضْلُهُمَا (كلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۸۳).

کسی که قبر پدرم (امام موسی بن جعفر علیه السلام) را در بغداد زیارت کند، مانند کسی است که قبر رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و قبر امیرالمؤمنین علیه السلام را زیارت کرده است، به جز اینکه رسول خدا و امیرالمؤمنین فضیلت خاص خود را دارند.

به علاوه، مطابق روایات، زیارت اهل بیت علیهم السلام نتایج مهم دنیوی و اخروی بسیاری برای زائران دارد که ضرورت آن را افزون می‌سازد.

مطلبی که در اینجا به آن توجه می‌شود، این است که در بسیاری از مواقع، به دلایل مختلف برای انسان دوست‌دار اهل بیت علیهم السلام امکان تشریف به زیارت ایشان وجود ندارد. در این صورت فرد احساس می‌کند توفیق مهمی از او سلب شده و از فوز عظیمی محروم مانده است. حال چه باید کرد؟ باید راه‌هایی جست که با پیمودن آنها آثار این محرومیت را دست کم تا حدودی جبران کرد. می‌دانیم که آثار و نتایج زیارت عمدتاً حاصل ارتباط قلبی با پیشوایان مقدس است. باید راه‌هایی یافت که بتوان از دور با آن بزرگواران ارتباط قلبی برقرار کرد و از نورانیت و معنویت ایشان بهره‌مند شد. در این نوشتار، به بیان راهکارهایی می‌پردازیم که بتوان از راه دور با اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام ارتباط برقرار کرد و از آثار و برکات زیارت ایشان بهره‌مند شد. خاطر نشان می‌کنیم این راه‌ها به کسانی که زیارت از نزدیک برایشان مقدور نیست، اختصاص ندارد و همه می‌توانند با طی این راه‌ها، ارتباط خود را با اهل بیت علیهم السلام تقویت کنند و بر نورانیت و معنویت خویش بیفزایند.

افزایش شناخت به اهل بیت علیهم السلام

شناخت و معرفت به اهل بیت علیهم السلام از ضروری‌ترین امور برای شیعیان است؛ چراکه اعتقاد به ایشان بدون شناخت آنان معنا ندارد و زیارت ایشان در صورتی ارزشمند است

که با شناخت آن بزرگواران همراه باشد. در این صورت است که زیارت، آثار و نتایج شگفت‌انگیزی برای زائر خواهد داشت. در حدیثی از امام صادق علیه السلام می‌خوانیم: «مَنْ أَتَى قَبْرَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَارِفًا بِحَقِّهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ» (همان، ۱۴۰۷ق، ص ۵۸۲)؛ «کسی که به زیارت ابا عبدالله الحسین علیه السلام بیاید، درحالی که حق او را بشناسد، خداوند گناهان گذشته و آینده او را می‌آمرزد».

شناخت و معرفت به امام علیه السلام از سه راه - که مکمل یکدیگرند - حاصل می‌شود:

۱. مطالعه تاریخ زندگانی آنان: مطالعه سرگذشت و سیره آنان - خصوصاً در باب فضایل، مناقب و خصوصیات ایشان از قبیل شجاعت، مردانگی، ایثار، تواضع، صبر و فرزاندگی - انسان را متوجه مقام والای آن بزرگواران می‌سازد و جذبه و کشش خاصی به آن فرزاندگان بر روح انسان حاکم می‌کند.

۲. مطالعه و تفکر در سخنان ایشان: مطالعه و تفکر در آثار فکری امامان هر چند دشوار به نظر می‌رسد، اما بسیار سودمند است. این امر علاوه بر آنکه باعث شناخت شخصیت آن بزرگواران و ایجاد محبت آنان در دل می‌شود، سرمایه بزرگی برای روح بشر به شمار می‌رود؛ همان‌طور که فراگیری فصول هر کتاب، باید با تحقیق و دقت کامل و رجوع به استاد و مانند اینها باشد، مطالعه و اندیشه و تفکر در آثار ائمه علیهم السلام نیز باید با استفاده از استادان فن و مراجعه به کتاب‌هایی که در شرح سخنان آنان نگاشته شده، باشد.

۳. شناخت خدا: اگر ما خداوند و صفات و اسمای او را به طور حقیقی بشناسیم، می‌توانیم انسان‌های کامل راستین (امامان) را نیز بشناسیم؛ زیرا آنان جلوه‌های صفات جمال و جلال حضرت حق‌اند و در تسمیه به اسمای الهی، از تمامی موجودات عالم برترند. بر این اساس، با شناخت خدا و صفات او، می‌توانیم به اوصاف و ویژگی‌های امامان نیز واقف شویم. شاید دعایی که سفارش شده در زمان غیبت خوانده شود، ناظر به همین حقیقت باشد:

اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِن لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي رَسُولَكَ

فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي (همان، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۳۳۷).

خداوندا، خود را به من بشناسان که اگر خودت را به من شناسانی، پیامبرت را نخواهم شناخت. خدایا، پیامبرت را به من بشناسان که اگر پیامبرت را به من شناسانی، حجتت را نخواهم شناخت. خدایا، حجتت را به من بشناسان که اگر حجتت را به من شناسانی، در دینم گمراه خواهم شد.

به هر ترتیب افزایش شناخت به اهل بیت و ائمه عصمت و طهارت علیهم السلام راهی است مؤثر برای افزایش ارتباط قلبی با آن بزرگواران که می‌تواند ممکن نبودن زیارت ایشان را تا حدود زیادی جبران کند.

دعا برای توفیق زیارت

همان‌طور که می‌دانیم زیارت اهل بیت علیهم السلام عمل بسیار ارزشمندی است که توفیقی از سوی خدا به حساب می‌آید. از این رو، دعا برای کسب این توفیق نیز عمل ارزشمندی است. در برخی زیارتنامه‌های وارد شده از معصومان علیهم السلام، زائر از خداوند می‌خواهد توفیق زیارت مجدد به وی عطا کند و آن زیارت را آخرین زیارت او قرار ندهد؛ چنان‌که در زیارت عاشورا می‌خوانیم: «وَلَا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي لِزِيَارَتِكُمْ» (شهید اول، ۱۴۱۰، ص ۱۸۳)؛ «خداوند این زیارت را آخرین زیارت من قرار ندهد».

همچنین در برخی زیارت‌های وداع، درخواست می‌کنیم که مجدداً به زیارت مشرف شویم؛ مثلاً در زیارت وداع امام رضا علیه السلام این‌گونه می‌خوانیم: «اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيَارَتِي ابْنَ نَبِيِّكَ وَحُجَّتَكَ عَلَيَّ خَلْقِكَ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۹۹، ص ۵۰)؛ «خدایا، این زیارت را آخرین باری که من پسر پیامبرت و حجت بر خلقتت را زیارت می‌کنم، قرار مده».

می‌بینیم حتی کسانی که در حال زیارت‌اند، از خدا می‌خواهند توفیق زیارت مجدد در آینده را به آنها عطا فرماید. افرادی هم که به هر دلیل امکان زیارت ندارند، در قدم اول باید دعا کنند تا شاید خداوند توفیق زیارت بدیشان دهد. به‌علاوه، خداوند هنگامی که میل شدید

بنده به عملی نیک را ببیند، حتی اگر امکان آن عمل برای او فراهم نیاید، اجر و ثواب آن را به کارنامه اعمال وی اضافه می‌کند؛ چراکه در هر عملی نیت، مهم‌ترین عامل ارزیابی است. رسول خدا ﷺ فرمود: «نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۸۴)؛ «نیت انسان مؤمن از عمل او بهتر است».

امام صادق علیه السلام در حدیث دیگری می‌فرماید:

إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْفَقِيرَ لَيَقُولُ يَا رَبِّ ارْزُقْنِي حَتَّى أَفْعَلَ كَذَا وَكَذَا مِنَ الْبِرِّ وَوَجْهَ الْخَيْرِ فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذَلِكَ مِنْهُ بِصِدْقِ نِيَّةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَ مَا يَكْتُبُ لَهُ لَوْ عَمِلَهُ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ كَرِيمٌ (همان، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۸۵).

همانا بنده مؤمن فقیر به خدا عرض می‌کند: «خدایا به من روزی بده تا فلان کار و فلان کار از اعمال نیک را انجام دهم». پس هنگامی که خدای عزوجل از راستی نیت او آگاه شود، برای او اجر عمل به آن کارها را می‌نویسد. همانا خداوند، رحمتش وسیع و بخشنده است.

دعا برای توفیق زیارت اهل بیت علیهم السلام به گونه‌ای ارتباط با آن پیشوایان مقدس است و چنانچه با نیت صادق باشد، اجر و ثواب زیارت را نصیب فرد دعاکننده خواهد کرد.

یاد اهل بیت علیهم السلام

یاد اهل بیت علیهم السلام جایگاه والایی در میان آموزه‌های دینی ما دارد و باعث ارتباط قلبی با ایشان و فزونی محبت آنان در وجود آدمی است. روایات رسیده از معصومان علیهم السلام، در این باره بسیارند که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

امام علی علیه السلام فرمود:

ذَكَرْنَا أَهْلَ الْبَيْتِ شِفَاءً مِنَ الْوَعَكِ وَالْأَسْقَامِ وَسَوَاسِ الرَّبِّ وَحُبُّنَا رَضِيَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى (برقی، ۱۳۷۱ق، ج ۱، ص ۶۲).

یاد ما، اهل بیت، شفابخش بیماری‌ها و ناخوشی‌ها و درمانگر وسوسه شک است؛ و دوست داشتن ما مایه خشنودی پروردگار متعال است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّ ذِكْرَنَا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ، إِنَّا إِذَا ذُكِرْنَا ذُكِرَ اللَّهُ، وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ ذُكِرَ الشَّيْطَانُ (كلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۸۶).

همانا یاد کردن از ما یاد کردن از خداست. هر گاه ما یاد شویم، خدا یاد شده است و هر گاه دشمن ما یاد شود، شیطان یاد شده است.

در حدیثی منقول از رسول خدا صلی الله علیه و آله می خوانیم:

ذُكِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عِبَادَةً وَ ذِكْرِي عِبَادَةً وَ ذِكْرُ عَلِيٍّ عِبَادَةٌ وَ ذِكْرُ الْأُمَّةِ مِنْ وُلْدِهِ عِبَادَةٌ (مفید «الف»، ۱۴۱۳ق، ص ۲۲۴)

یاد خدای عزوجل عبادت است؛ و یاد من عبادت است و یاد علی عبادت است و یاد امامان از فرزندان او عبادت است.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله همچنین روایت شده که فرمود:

مَا مِنْ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ فَضْلَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام إِلَّا هَبَطَتْ عَلَيْهِمْ مَلَائِكَةٌ تَحْفُفُ بِهِمْ، وَإِذَا تَفَرَّقُوا عَرَجَتْ الْمَلَائِكَةُ إِلَى السَّمَاءِ، فَتَقُولُ لَهُمُ الْمَلَائِكَةُ: إِنَّا نَشْمُ مِنْكُمْ رَائِحَةً لَمْ نَشْمَهَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَلَمْ نَرِ رَائِحَةً أَطْيَبَ مِنْهَا! فَيَقُولُونَ: إِنَّا كُنَّا عِنْدَ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ مُحَمَّدًا وَأَهْلَ بَيْتِهِ فَعَبِقَ فِينَا مِنْ رِيحِهِمْ فَعُطِّرْنَا. فَيَقُولُونَ: اهْبِطُوا بِنَا إِلَيْهِمْ، فَيَقُولُونَ لَهُمْ: قَدْ تَفَرَّقُوا وَمَضَى كُلُّ وَاحِدٍ إِلَى مَنَزِلِهِ، فَيَقُولُونَ: اهْبِطُوا إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي كَانُوا فِيهِ حَتَّى تَنْعَطِرَ بِذَلِكَ الْمَكَانِ (ابن شاذان قمی، ۱۴۲۳ق، ص ۱۸۹).

هیچ مردمی نیستند که فضیلت علی بن ابی طالب را یاد کنند، مگر اینکه فرشتگان، آنها را در میان می گیرند و به انجمن آنان ملحق می شوند و با ایشان همسخن می شوند و چون پراکنده می شوند، فرشتگان به آسمان عروج می کنند. پس فرشتگان دیگر به آنها می گویند: ما از شما رایحه ای استشمام می کنیم که تا کنون آن را از فرشتگان نبویده ایم و از آن خوش بوتر ندیده ایم. آن فرشتگان می گویند: ما نزد جماعتی بودیم که از فضایل محمد و خاندان محمد، سخن

می گفتند و ما از رایحه آنان برخوردار شدیم و عطر آگین گشتیم. آن فرشتگان دیگر می گویند: ما را نیز نزد ایشان فرود آورید. آن فرشتگان می گویند: آنان متفرق شدند و هر یک از آنها به خانه خویش رفت. آن فرشتگان دیگر می گویند: ما را به جایی که اجتماع کرده بودند، فرود آورید تا خود را با [بوی خوش] آن مکان، خوش بو سازیم.

یاد اهل بیت علیهم السلام ارتباط قلبی و عاطفی با ایشان است؛ و این همان چیزی است که هنگام زیارت آن بزرگواران روی می دهد. از این رو این کار علاوه بر آثار و نتایج و اجر و پاداشی که دارد، می تواند راهی برای جبران ناتوانی در زیارت ایشان از نزدیک به حساب آید.

ذکر صلوات

یکی از بهترین و پربواب ترین اذکار نزد خداوند، صلوات بر محمد و آل محمد علیهم السلام است. در اهمیت صلوات همین بس که خداوند و فرشتگان او بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله صلوات می فرستند و خداوند به مؤمنان نیز دستور می دهد و می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (احزاب: ۵۶) «خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند. ای کسانی که ایمان آورده اید، بر او درود فرستید و [در برابر او امر او] کاملاً تسلیم باشید».

این آیه از یک سو نشان دهنده علاقه خداوند متعال به پیامبر عظیم الشان اسلام است و از سوی دیگر حاکی از عظمت مقام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است؛ به حدی که آفریدگار عالم هستی و تمام فرشتگانی که تدبیر این جهان به فرمان حق بر عهده آنها گذاشته شده است، بر او درود می فرستند و بعد خداوند به مؤمنان دستور می دهد که آنان نیز با خدا و فرشتگان همراه شوند و بر او درود فرستند.

این آیه می خواهد بگوید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گوهر گرانبه عالم آفرینش است و اگر به لطف الهی در دسترس شما قرار گرفته، مبادا ارزانش شمارید و ارج و مقام او را در پیشگاه پروردگار و نزد فرشتگان فراموش کنید. هر چند او همچون شما و از میان شما برخاسته، کسی است

که یک جهان در وجودش خلاصه شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۴۱۶). در روایات متعددی، ثواب، اهمیت و آثار صلوات بر محمد و آل محمد علیهم السلام بیان شده است که در اینجا به برخی از آنها توجه می‌کنیم:

۱. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

... فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ ذِكْرَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ شِفَاءً لِلصُّدُورِ، وَجَعَلَ الصَّلَوَاتِ عَلَيْنَا مَاحِيَةً لِلْأَوْزَارِ وَالذُّنُوبِ، وَمُطَهِّرَةً مِنَ الْعُيُوبِ وَمُضَاعِفَةً لِلْحَسَنَاتِ. (بحرانی، ۱۳۷۴ ش، ج ۱، ص ۵۸۱).

همانا خدای عزوجل یاد ما اهل بیت را مایه شفای سینه‌ها قرار داد و صلوات بر ما را زاینده آلودگی‌ها و گناهان و پاک‌کننده از عیوب و افزایش‌دهنده نیکی‌ها قرار داد.

۲. ابراهیم بن عبد الحمید از امام باقر علیه السلام یا امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود:

أَنْقَلَ مَا يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۹۱، ص ۴۹).

سنگین‌ترین چیزی که در روز قیامت در ترازوی اعمال نهاده می‌شود، صلوات بر محمد و خاندان او علیهم السلام است.

۳. همچنین امام رضا علیه السلام فرمود:

مَنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى مَا يُكْفَرُ بِهِ ذُنُوبُهُ فَلْيُكْثِرْ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فَإِنَّهَا تَهْدِمُ الذُّنُوبَ هَدْمًا (شیخ صدوق، ۱۳۷۶ ق، ص ۷۳).

کسی که قادر بر کاری نیست که با آن گناهان خود را بپوشاند، بر محمد و خاندان او علیهم السلام بسیار صلوات بفرستد؛ به درستی که این کار گناهان را از بین می‌برد.

۴. امام صادق علیه السلام فرمودند:

لَا يَزَالُ الدُّعَاءُ مَحْجُوبًا حَتَّى يُصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۲، ص ۴۹۱).

دعا در حجاب است تا اینکه بر محمد و آل محمد درود فرستاده شود.

صلوات به گونه‌ای ارتباط با خدا و نیز اهل بیت علیهم‌السلام است. از این رو همان‌طور که در روایات دیدیم، جایگاه ویژه‌ای در میان اذکار دارد؛ به همین دلیل یکی از راه‌های ارتباط با اهل بیت علیهم‌السلام و جبران ناتوانی در مشرف شدن به زیارت آن بزرگواران، ذکر صلوات بر محمد و آل محمد است. هر قدر آدمی بیشتر صلوات بفرستد و این عمل را با توجه بیشتری انجام دهد، نتیجه‌ای که از آن برای او حاصل می‌شود نیز بیشتر خواهد بود.

زیارت از راه دور

اهل بیت علیهم‌السلام حتی زمانی که در این دنیا حیات ظاهری ندارند، بر این عالم اشرف دارند. دور و نزدیک برای آنان یکی است. از این رو زیارت آنان و سلام به ایشان از راه دور نیز نتیجه‌بخش است. آنچه مهم است، توجه قلبی به آن بزرگواران است که لازم است در آدمی ایجاد و حفظ شود. در روایات معصومان علیهم‌السلام درباره کسی که نمی‌تواند از راه نزدیک زیارت کند دستور به خواندن زیارت از راه دور داده‌اند و ثواب زیارت را برای آن ذکر کرده‌اند؛ به سه روایت ذیل در این باره توجه می‌کنیم:

۱. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود:

مَنْ زَارَ قَبْرِي بَعْدَ مَوْتِي كَانَ كَمَنْ هَاجَرَ إِلَيَّ فِي حَيَاتِي فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَابْعَثُوا إِلَيَّ
السَّلَامَ فَإِنَّهُ يُبَلِّغُنِي (ابن قولویه، ۱۳۵۶ ش، ص ۱۴).

کسی که بعد از حیاتم قبر من را زیارت کند، مانند کسی است که در زمان حیاتم به طرف من هجرت کرده و به زیارتم آمده باشد. بنابراین اگر نتوانستید به زیارتم آید، از همان مکان دور سلام فرستید که به من خواهد رسید.

۲. حنان بن سدیر از پدرش نقل می‌کند که امام صادق علیه‌السلام به من فرمودند:

يَا سَدِيرُ كَثُرُ مِنْ زِيَارَةِ قَبْرِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِ؟ قُلْتُ إِنَّهُ مِنَ الشُّغْلِ؛ فَقَالَ: أَلَا أَعْلَمُكَ
شَيْئًا إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَهُ كَتَبَ اللَّهُ لَكَ بِذَلِكَ الزِّيَارَةَ؟ فَقُلْتُ بَلَى جُعِلْتُ فِدَاكَ؛ فَقَالَ لِي:

اغْتَسِلَ فِي مَنْزِلِكَ وَ اضْعُدْ إِلَيَّ سَطْحِ دَارِكَ وَأَشْرُ إِلَيْهِ بِالسَّلَامِ يُكْتَبُ لَكَ بِذَلِكَ الزِّيَارَةُ
(ابن قولويه، ۱۳۵۶، ص ۲۸۸).

ای سدير، آیا زياد به زيارت قبر ابي عبدالله الحسين عليه السلام می روی؟ [مراد اين است که چرا زياد به زيارت آن حضرت نمی روی]. گفتم: اشتغالات و گرفتاری هایم زياد است و نمی توانم زياد به زيارت امام حسين عليه السلام شرفیاب شوم. حضرت فرمودند: آیا چیزی به تو تعليم کنم که وقتی انجامش دادی، خدا به واسطه آن ثواب زيارت را به تو دهد؟ عرض کردم: فدایت شوم، آری. حضرت فرمودند: در منزلت غسل کن و به پشت بام برو و با اشاره به آن حضرت سلام کن. با همین عمل خداوند متعال ثواب زيارت به تو خواهد داد.

۳. امام صادق عليه السلام فرمودند:

إِذَا بَعُدَتْ عَلَيْكَ الشُّقَّةُ وَ نَأَتْ بِكَ الدَّارُ فَلْتَعْلُ عَلَى أَعْلَى مَنْزِلِكَ وَ لْتَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ فَلْتَوِّمِ
بِالسَّلَامِ إِلَيَّ قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا (همان).

وقتی که خانه و منزلت دور بود، بر بام منزل برو و دو رکعت نماز بگزار و با اشاره به قبور و مزار ما سلام بده که سلام تو به ما خواهد رسید.

بدین ترتیب، زيارت از راه دور توصیه اهل بیت عليهم السلام است برای زمان هایی که به هر دليل، حضور آدمی در کنار مراقد مطهر آن بزرگواران مقدور نیست. از این رو، شیعیان دوست دار اهل بیت عليهم السلام نباید از این فرصت غفلت ورزند. حتی بعضی زیارتنامه های اهل بیت عليهم السلام مخصوص زیارت از راه دور وارد شده است؛ یعنی هنگامی که آدمی می خواهد از دور ایشان را زیارت کند، آن زیارتنامه ها را می خواند.^۱

همچنین مطابق برخی روایات، هر یک از روزهای هفته به یک یا چند تن از اهل بیت عليهم السلام تعلق دارد و زیارت ایشان در آن روز مستحب است و زیارتنامه هایی هم برای هر یک در آن روز خاص وارد شده است (ابن طاووس، ۱۳۷۱ ش، ص ۳۷).

۱. برای آگاهی از این زیارتنامه ها به مفاتیح الجنان شیخ عباس قمی مراجعه شود.

نکته مهم دیگر اینکه یکی از امکاناتی که امروزه در حرم‌های مطهر اهل بیت علیهم‌السلام به کار گرفته شده، زیارت از راه دور از طریق تماس تلفنی یا شبکه‌های مجازی است. در این حالت، فرد از راه دور خود را در بارگاه مطهر اولیای الهی می‌بیند و زیارت می‌کند. البته اینها نباید ما را از زیارت آن بزرگواران از نزدیک غافل سازد. زیارت از نزدیک ویژگی‌هایی دارد که دستیابی به آنها در زیارت از راه دور یا با استفاده از شبکه‌های مجازی، به این سادگی‌ها ممکن نیست.

زیارت مراقد مطهر امامزادگان

شکی نیست که یکی از مکان‌های کسب فیض و نزول رحمت الهی، قبور امامزادگان والامقام است؛ قبوری که علمای اعلام به استحباب زیارت آنها تصریح کرده‌اند و بحمدالله در بسیاری از مناطق شیعه‌نشین قبورشان شناخته شده، و همگان به آن توجه می‌کنند و مردم از این طریق می‌توانند به خدا نزدیک شوند. پس بر مؤمنان و شیفتگان خاندان عصمت است که قبور این بزرگزادگان والامقام را زیارت کنند؛ کسانی که به سبب حاکمیت فشار و اختناق اموی و عباسی بر دو کشور حجاز و عراق (که عرصه بر عموم شیعه، خصوصاً سادات و ذراری رسول گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تنگ شده و انواع ناامنی و خطرهای جانی و سایر مشکلات را برای آنان به وجود آورده بودند) بر اساس آیه **﴿أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا﴾** (نساء: ۹۷) هجرت از دیار خویش را برمی‌گزیدند و از زادگاه خود و از آن محیط‌های پرخفقان به مکان‌های ظاهراً امن و شهرها و روستاهای شیعه‌نشین پناه می‌آوردند و مقدمشان گرامی داشته می‌شد؛ هرچند عده‌ای از آنان سرانجام به دست مأموران خشن و مزدوران آن ظالمان و جباران به شهادت می‌رسیدند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵ش، ص ۵۵۷).

یکی از راه‌های جبران ناتوانی در زیارت مراقد مطهر ائمه معصوم علیهم‌السلام، زیارت قبور امامزادگان است که در شهرها و روستاهای فراوان وجود دارد؛ به‌ویژه به زیارت مرقد مطهر بعضی امامزادگان سفارش شده است.

یکی زیارت مرقد مطهر فاطمه معصومه علیها‌السلام، دختر امام موسی کاظم علیه‌السلام در قم است.

فضیلت و جلالت آن حضرت بسیار است و روایات زیر گواه بر آن است:

۱. شیخ صدوق و ابن قولویه به سند معتبر از سعد بن سعد روایت کرده‌اند که درباره فاطمه دختر موسی بن جعفر علیه السلام از امام علی بن موسی الرضا علیه السلام سؤال کرد. آن حضرت فرمودند: «مَنْ زَارَهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ» (صدوق، ۱۳۷۸ق، ج ۲، ص ۲۶۷؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۲۴)؛ «هر کس او را زیارت کند، بهشت برای او خواهد بود».

۲. از امام جواد علیه السلام روایت شده که فرمود: «مَنْ زَارَ قَبْرَ عَمَّتِي بِقَمِّ فَلَهُ الْجَنَّةُ» (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۲۴)؛ «هر کس عمه‌ام را در قم زیارت کند بهشت برای او خواهد بود».

۳. حسن بن محمد قمی در کتاب تاریخ قم از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: برای خداوند حرمی است و آن مکه است؛ و برای رسولش حرمی است و آن مدینه است؛ و برای امیر مؤمنان حرمی است و آن کوفه است؛ و برای ما [اهل بیت] حرمی است و آن قم است؛ و به زودی در قم بانویی از فرزندان من که «فاطمه» نام دارد، مدفون می‌شود. هر کس او را زیارت کند، بهشت بر او واجب می‌شود.

راوی می‌گوید: این بیان در حالی بود که هنوز مادر موسی بن جعفر علیه السلام به آن حضرت [موسی بن جعفر علیه السلام] که پدر حضرت معصومه است [باردار نشده بود (به نقل از: مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۹۹، ص ۲۶۷)].

امامزاده جلیل‌القدر دیگر که به زیارت مرقد شریف او توصیه شده، عبدالعظیم حسنی است. نسب شریف او با چند واسطه به امام حسن مجتبی علیه السلام منتهی می‌شود. قبر شریف او در شهر ری معلوم و مشهور و پناهگاه خاص و عام است. علو مقام و جلالت شأن آن حضرت بر کسی پوشیده نیست؛ زیرا علاوه بر آنکه از سادات و دودمان و الامقام حضرت خاتم‌النبین صلی الله علیه و آله است، از محدثان کبیر و علمای بزرگ و اهل زهد و عبادت و صاحب ورع و تقواست. او از اصحاب امام جواد و امام هادی علیه السلام بود و نهایت توسل و ارادت را به آن دو بزرگوار داشت؛ از آنان روایات بسیاری نقل کرده است. دو کتاب خُطَب امیرالمؤمنین و کتاب یوم و لیلۀ تألیف

اوست (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵ش، ص ۵۵۸-۵۵۹).

در اهمیت زیارت آن حضرت همین بس که ابن قولویه در کامل الزیارات از یکی از اهالی شهر ری نقل می کند که گفت: بر امام هادی علیه السلام وارد شدم. فرمود: کجا بودی؟ عرض کردم: به زیارت حضرت حسین بن علی علیه السلام [در کربلا] رفته بودم؛ فرمود: «أَمَّا إِنَّكَ لَوْ زُرْتَ قَبْرَ عَبْدِ الْعَظِيمِ عِنْدَكُمْ لَكُنْتُمْ كَمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ» (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۲۴)؛ «آگاه باش. اگر قبر عبدالعظیم را که در شهر شماسست زیارت می کردی، مثل کسی بودی که امام حسین علیه السلام را زیارت کرده باشد».

می بینیم ائمه اطهار علیهم السلام خود، شیعیان را به زیارت امامزادگان بزرگوار توصیه می فرمودند. از این رو لازم است دوست داران ائمه اطهار علیهم السلام آن گاه که زیارت ایشان بر آنان مقدور نیست، به زیارت امامزادگان همت کنند و از این طریق به بهره های معنوی مقتضی دست یابند.

انجام اعمال نیک به نیابت از اهل بیت علیهم السلام

یکی از کارهای خوب آن است که آدمی عبادات و اعمال نیک (مستحبی) خود را به نیابت از دیگران انجام دهد یا دیگران را در ثواب آن اعمال شریک کند. این کار ثواب عمل را مضاعف می سازد؛ چراکه فرد یک ثواب برای انجام خود عمل به دست می آورد؛ دیگر اینکه به دیگران، به ویژه اگر ارحام او باشند، نیکی کرده است.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي الرَّجُلِ يُشْرِكُ أَبَاهُ وَ أَخَاهُ وَ قَرَابَتَهُ فِي حَجِّهِ فَقَالَ إِذَا يُكْتَبَ لَكَ حَجٌّ مِثْلُ حَجِّهِمْ وَ تَزِدَادُ أَجْرًا بِمَا وَصَلْتَ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۳۱۶)

امام صادق علیه السلام در مورد کسی که پدر و برادر یا خویشاوند خود را در حج خود شریک سازد، فرمودند: در آن صورت، یک حج در نامه عمل تو ثبت می کنند و مانند آن را در نامه عمل آنان ثبت می کنند و تو اجر و پاداش زائیدی دریافت می کنی؛ بدین جهت که صله رحم کرده ای.

بنابراین خوب است که هر وقت نماز مستحب، تلاوت قرآن، زیارت قبور پیامبر و ائمه اطهار علیهم السلام یا هر عمل مستحب دیگری انجام می دهیم، ثواب آن را به مرده و زنده، از دوستان،

آشنایان، اقوام و ائمه اطهار هدیه کنیم تا ثوابمان دوچندان شود. این عمل به ویژه درباره اهل بیت علیهم السلام ارزشمند است. به حدیث زیر توجه کنیم:

دَاوُدُ الصَّيْرَفِيُّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام إِنِّي رُزْتُ أَبَاكَ وَجَعَلْتُ أَجْرَ ذَلِكَ لَكَ فَقَالَ لِي لَكَ مِنَ اللَّهِ أَجْرٌ وَتَوَابٌ عَلَى ذَلِكَ وَ مُحَمَّدَةٌ مِنَّا (طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۱۱۰-۱۱۱).

داود صیرفی می گوید به امام حسن عسکری علیه السلام گفتم: من پدرت را زیارت کردم و اجر این عمل را برای شما قرار دادم. امام فرمود: برای این کار از طرف خدا اجر و ثوابی نصیب شد و مورد سپاس ما هم قرار گرفتی.

همچنین از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام روایت شده که فرموده اند:

مَنْ جَعَلَ ثَوَابَ صَلَاتِهِ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَوْصِيَاءِ مِنْ بَعْدِهِ عليهم السلام أَضَعَفَ اللَّهُ لَهُ ثَوَابَ صَلَاتِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً حَتَّى يَنْقَطِعَ النَّفْسُ وَيُقَالَ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَخْرُجَ رُوحُهُ مِنْ جَسَدِهِ يَا فُلَانُ هَدَيْتُكَ إِلَيْنَا وَ الْأَطْفَانُ لَنَا فَهَذَا يَوْمٌ مُجَارَاتِكَ وَ مِكَافَاتِكَ فَطَبِّ نَفْسًا وَ قَرِّ عَيْنًا بِمَا أَعَدَّ اللَّهُ لَكَ وَ هَنِيئًا لَكَ بِمَا صَرْتَ إِلَيْهِ (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۸، ص ۱۶۹).

کسی که نماز بخواند و ثواب این نماز را به روح رسول خدا و امیرالمؤمنین و دیگر اوصیا هدیه کند، خدا چند برابر این نماز پاداش می دهد و تا زمان مرگ و قطع شدن نفسش ثوابش را چندین برابر می کند؛ و قبل از آنکه روحش از جسدش خارج شود، به او گفته می شود: ای فلانی، هدیه ای که دادی، نمازی که هدیه کردی، رسید. حالا وقت پاداش به تو و جبران نیکی تو به ماست. پس دلت را خوش دار و چشمت به آن چیزهایی که خدا برای تو مهیا کرده، روشن باشد و به آنچه رسیدی گوارایت باشد.

هدیه کردن اعمال یا ثواب آنها به اهل بیت علیهم السلام نوعی ارتباط با آن بزرگواران، نیکی به آنان و ابراز ارادت به ایشان است؛ همان اموری که در زیارت به دنبال آنیم. بدین ترتیب، کسانی که قادر به عمل زیارت نیستند، می توانند از این طریق خود را به آنان نزدیک کنند.

ذکر و گریه بر مصائب اهل بیت علیهم السلام

اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بزرگ‌ترین سختی‌ها و مصیبت‌ها را در این دنیا تحمل کرده‌اند. محتشم کاشانی چه زیبا سروده است:

بر خوان غم چو عالمیان را صلا زدند اول صلا به سلسله انبیا زدند
نوبت به اولیا چو رسید آسمان طپید ز آن ضربتی که بر سر شیر خدا زدند
آن در که جبرئیل امین بود خادمش اهل ستم به پهلوی «خیرالنسا» زدند
بس آتشی ز اخگر الماس ریزه‌ها افروختند و در جگر مجتبی زدند
و آنگه سُرادقی که ملک محرمش نبود کردند از مدینه و در کربلا زدند
وز تیشة ستیزه در آن دشت کوفیان بس نخل‌ها ز گلشن آل عبا زدند
پس ضربتی کز آن جگر مصطفی درید بر حلق تشنه خلف مرتضی زدند

اما مصیبت اباعبدالله الحسین علیه السلام از همه آنها بزرگ‌تر و سنگین‌تر است. مصائبی که بر اباعبدالله الحسین علیه السلام فرود آمده، گاه فوق طاقت بشر به نظر می‌رسد. در زیارت عاشورا می‌خوانیم:

يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ لَقَدْ عَظَمَتِ الرَّزِيَّةُ وَ جَلَّتِ الْمُصِيبَةُ بِكَ عَلَيْنَا وَ عَلَى جَمِيعِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ
وَ جَلَّتْ وَ عَظَمَتْ مُصِيبَتُكَ فِي السَّمَاوَاتِ عَلَى جَمِيعِ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ... وَ أَسْأَلُ اللَّهَ
بِحَقِّكُمْ وَ بِالشَّانِ الَّذِي لَكُمْ عِنْدَهُ أَنْ يُعْطِيَني بِمُصَابِي بِكُمْ أَفْضَلَ مَا يُعْطِي مُصَابَا بِمُصِيبَتِهِ
مُصِيبَةً مَا أَعْظَمَهَا وَ أَعْظَمَ رَزِيَّتَهَا فِي الْإِسْلَامِ وَ فِي جَمِيعِ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ
(شهید اول، ۱۴۱۰ق، ص ۱۷۹-۱۸۱).

ای اباعبدالله، هر آینه عزایت بزرگ و سنگین شد و مصیبت تو بر ما و بر همه اهل اسلام بس دشوار و طاقت‌فرسا گشت؛ و سنگین و دشوار و طاقت‌فرسا شد مصیبت در آسمان‌ها بر همه اهل آسمان...؛ و از خدا می‌خواهم به حق شما و منزلتی که برای شما نزد اوست، عطا کند به من - به خاطر مصیبت زدگی‌ام به

شما - برترین چیزی را که عطا می کند به مصیبت زده‌ای به خاطر مصیبتش. چه مصیبت بزرگی است این مصیبت و چه دشوار و طاقت فرساست آن عزا در اسلام و در همه آسمان‌ها و زمین.

از این رو اهل بیت علیهم‌السلام بر ذکر مصائب اهل بیت علیهم‌السلام، به ویژه مصیبت‌های وارده بر امام حسین علیه‌السلام، تأکید کرده‌اند. در اینجا از باب نمونه به چند روایت اکتفا می‌کنیم:

۱. امام صادق علیه‌السلام فرمود:

مَنْ دَمَعَتْ عَيْنُهُ فِينَا دَمْعَةً لِدَمِّ سُنْفِكَ لَنَا، أَوْ حَقَّ لَنَا نَقِصْنَاهُ، أَوْ عَرَضَ انْتِهَكَ لَنَا أَوْ لِأَحَدٍ مِنْ شِيعَتِنَا، بَوَّأَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِهَا فِي الْجَنَّةِ حُقْبًا (مفید «ب»، ۱۴۱۳ق، ص ۱۷۴، ح ۵).

هر کس به خاطر خونی که از ما ریخته شده یا حقی که از ما گرفته شده یا هتک حرمتی که به ما یا یکی از شیعیان ما شده، قطره‌ای اشک بریزد، خداوند متعال، به سبب آن، او را روزگاری بس دراز در بهشت جای می‌دهد.

۲. امام رضا علیه‌السلام فرمود:

مَنْ تَذَكَّرَ مُصَابِنَا وَبَكَى لِمَا أُرْتُكِبَ مِنَّا كَانَ مَعَنَا فِي دَرَجَاتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَمَنْ ذَكَرَ بِمُصَابِنَا فَبَكَى وَأَبَكَى، لَمْ تَبَكْ عَيْنُهُ يَوْمَ تَبْكِي الْعِيُونَ. وَمَنْ جَلَسَ مَجْلِسًا يُحْيِي فِيهِ أَمْرَنَا، لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ (شیخ صدوق، ۱۳۷۶، ص ۷۳).

هر کس مصیبت ما را به یاد آورد و به خاطر ستم‌هایی که بر ما رفته است، بگرید، روز قیامت با ما در یک درجه خواهد بود و هر که یاد مصیبت ما کند و بگرید و بگریاند، در آن روزی که چشم‌ها می‌گیرند، چشم او نمی‌گیرد و هر کس در مجلسی بنشیند که یاد و نام ما در آن زنده می‌شود، در آن روزی که دل‌ها می‌میرند، دل او نمی‌میرد.

۳. امام باقر علیه‌السلام فرمود:

أَيُّمَا مُؤْمِنٍ دَمَعَتْ عَيْنَاهُ لِقَتْلِ الْحُسَيْنِ علیه‌السلام دَمَعَةً حَتَّى تَسِيلَ عَلَى خَدَيْهِ بَوَّأَهُ اللَّهُ بِهَا عُرْفًا فِي الْجَنَّةِ يَسْكُنُهَا أَحْقَابًا (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۱۰۴).

هر مؤمنی که به خاطر شهادت حضرت حسین علیه السلام اشک بریزد، به طوری که اشک‌ها بر گونه‌هایش جاری شود، خداوند منان در بهشت غرفه‌هایی به او عنایت فرماید که وی روزگاران در آن سکنا گزیند.

ذکر مصائب اهل بیت علیهم السلام، چه فردی و چه گروهی، از طریق برپایی مجالس ذکر مصائب اهل بیت علیهم السلام، شرکت در این مجالس و اندوه و گریه بر آن بزرگواران از بزرگ‌ترین عبادات است که افراد را به خدا نزدیک می‌کند. افراد هنگام حضور در این مجالس و یاد اهل بیت و مصائبشان، خود را در سختی‌ها و مشکلاتی که بر ایشان وارد شده، شریک کرده، از این طریق، محبت ایشان را در عمق وجود خود احساس می‌کنند. کسانی که امکان زیارت مراقد مطهر اهل بیت علیهم السلام برایشان مقدور نیست، با این کار می‌توانند به آثار زیارت - از قبیل ارتباط قلبی و ابراز محبت و ارادت به اهل بیت علیهم السلام و مقرون به اجابت بودن دعاها و توسلات - دست یابند.

تشکیل مجالس اهل بیت علیهم السلام و شرکت در آنها

از سنت‌های بسیار نیکو در میان شیعیان تشکیل مجالس یاد اهل بیت علیهم السلام و شرکت در آن مجالس است. به این عمل در سخنان اهل بیت علیهم السلام بسیار سفارش شده است. به برخی از این سخنان توجه می‌کنیم:

۱. امام صادق علیه السلام به یکی از اصحاب خود به نام فضیل فرمود:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تَجْلِسُونَ وَتُحَدِّثُونَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ تِلْكَ الْمَجَالِسُ أَحِبُّهَا فَأَحِبُّوا أَمْرَنَا رَحِمَ اللَّهُ مَنْ أَحْيَا أَمْرَنَا يَا فَضِيلُ مَنْ ذَكَرَنَا أَوْ ذُكِرْنَا عَنْهُ فَخَرَجَ عَنْ عَيْنَيْهِ مِثْلُ جَنَاحِ الدُّبَابِ عَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ وَلَوْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۲، ص ۲۰).

امام صادق علیه السلام از فضیل پرسید: «آیا با هم می‌نشینید و گفت‌وگو می‌کنید؟» گفتم: آری، فدایت شوم. فرمود: «من این گونه مجالس را دوست دارم. پس یاد ما را زنده کنید. خدا رحمت کند کسی را که امر ما را زنده کند. ای فضیل، هر کس از ما یاد کند یا در حضور او از ما یاد شود و به اندازه بال مگسی اشک از دیدگانش بیرون آید، خداوند گناهان او را می‌آمرزد؛ حتی اگر بیشتر از کف دریا باشد»

۲. همچنين امام رضا عليه السلام فرمود:

مَنْ جَلَسَ مَجْلِسًا يُحْيَا فِيهِ أَمْرُنَا لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ (شيخ صدوق،
۱۳۷۶ق، ص ۷۳).

هر که در مجلسی بنشیند که در آن یاد ما [اهل بیت] زنده می شود، قلبش در
روزی که قلبها می میرند، نمی میرد.

۳. امام صادق عليه السلام به داود بن سرحان فرمود:

يا داؤد، أبلغ موالِيَ عَنِّي السَّلَامَ، وَأَنِّي أَقُولُ: رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا اجْتَمَعَ مَعَ آخَرَ فَتَذَاكَرَا
أَمْرَنَا، فَإِنَّ نَالِثَهُمَا مَلَكٌ يَسْتَغْفِرُ لَهُمَا. وَمَا اجْتَمَعَ اثْنَانِ عَلَى ذِكْرِنَا إِلَّا بَاهَى اللَّهُ تَعَالَى
بِهِمَا الْمَلَائِكَةَ، فَإِذَا اجْتَمَعْتُمْ فَاسْتَعْلُوا بِالذِّكْرِ، فَإِنَّ فِي اجْتِمَاعِكُمْ وَمُذَاكَرَتِكُمْ إِحْيَاءَنَا.
وَخَيْرُ النَّاسِ مِنْ بَعْدِنَا مَنْ ذَاكَرَ بِأَمْرِنَا وَدَعَا إِلَى ذِكْرِنَا (طوسی، ۱۴۱۴ق، ص ۲۲۴).

ای داوود، سلام مرا به دوست دارانم برسان و به آنان ابلاغ کن که من می گویم:
رحمت خدا بر آن بنده ای که با دیگری گرد آید و دو نفری درباره قضیه ما
گفت و گو کنند که در این حال سومین نفر آنان، فرشته ای است که برای آن دو،
آمزش می طلبد. هیچ دو نفری گرد هم نیامدند و از ما یاد نکردند، مگر اینکه
خداوند متعال به وجود آنان بر فرشتگان بالید. پس هر گاه گرد هم آمدید، به
ذکر مشغول شوید؛ زیرا اجتماع شما و مذاکره شما با یکدیگر موجب زنده شدن
ما می شود. بهترین مردم بعد از ما کسی است که درباره امر ما مذاکره کند و به
یاد و نام ما فراخواند.

می بینیم تشکیل مجلسی را که در آنها معارف اهل بیت عليهم السلام مطرح می شود و نیز شرکت
در این مجالس را چگونه آن بزرگواران ستوده اند. از این رو این عمل که به گونه ای ارتباط با
ایشان است، می تواند هنگام ناتوانی آدمی در زیارت ایشان، جبران کننده باشد.

انفاق مالی در راه اهل بیت عليهم السلام

انفاق مال در راه خدا یکی از عبادات است که در قرآن کریم و روایات معصومان عليهم السلام به

آن توصیه اکید شده است. قرآن کریم می‌فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خُلَّةً وَلَا شَفَاعَةً وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (بقره: ۲۵۴).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از آنچه به شما روزی داده‌ایم، انفاق کنید؛ پیش از آنکه روزی فرارسد که در آن نه خرید و فروش است [تا بتوانید سعادت و نجات از کیفر را برای خود خریداری کنید]، نه دوستی [و رفاقت‌های مادی سودی دارد] و نه شفاعت [زیرا شما شایسته شفاعت نخواهید بود]؛ و کافرانند که ستمکارند [هم به خودشان ستم می‌کنند و هم به دیگران].

و رسول خدا ﷺ فرمود: «مَنْ أَعْطَى دِرْهَمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ سَبْعَ مِائَةِ حَسَنَةٍ» (طوسی، ۱۴۱۴ق، ص ۱۸۳)؛ «کسی که یک درهم در راه خدا عطا کند، خداوند هفتصد حسنه برای او می‌نویسد». از موارد انفاق که نزد خداوند بسیار ارزشمند است، صرف کردن مال در راه عزاداری برای اهل بیت علیهم‌السلام، حفظ و تعمیر بارگاه‌های سراسر نور آنان و در هر زمینه‌ای است که به ایشان مربوط می‌شود. این کار ارتباط قلبی با آن بزرگواران و جلب‌کننده محبت ایشان و افزایش تقوا و پارسایی انسان است و می‌تواند آثار و نتایجی را که آدمی از زیارت مراقد مطهر ایشان انتظار دارد، تا حدود زیادی تأمین کند.

همچنین یکی از راه‌های انفاق مالی در راه اهل بیت علیهم‌السلام وقف است. به طور کلی وقف در اسلام از جایگاه والایی برخوردار است و جزو اعمال نیکی است که همواره باقی است و اجر و ثواب آن تا آینده‌ای دور نصیب شخص می‌شود. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمْلًا﴾ (کهف: ۴۶) «کارهای شایسته ماندنی نزد پروردگارت از نظر پاداش، بهتر و امید آن بیشتر است».

و از امام علی علیهم‌السلام روایت شده که فرمود:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ عِلْمٍ يُسْتَعْمَبُ بِهِ أَوْ صَدَقَةٍ تَجْرِي لَهُ أَوْ وَدِّ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۲۳).

انسان که از دنیا می‌رود، عمل او به پایان می‌رسد، مگر از سه چیز: دانشی که از آن بهره گرفته شود یا صدقه‌ای که تداوم و جریان داشته باشد و فرزند صالحی که برای او دعا کند.

از موارد وقف آن است که فرد، مالی را وقف کند تا درآمد آن در راه زیارت یا عزاداری اهل بیت علیهم‌السلام صرف شود. این همان باقیات‌الصالحات و صدقه جاریه‌ای است که در قرآن کریم و روایت معصومان علیهم‌السلام به آن اشاره شده است و پیوند قلبی آدمی با معصومان علیهم‌السلام را بسیار مستحکم می‌کند.

تأمین هزینه زیارت دیگران

یکی از سنت‌های پسندیده که میان مؤمنان جاری است، آن است که هزینه سفر دیگری، را که توان مالی مناسبی ندارد، برای زیارت خانه خدا یا مراقد مطهر معصومان علیهم‌السلام تقبل می‌کند. در حدیثی از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌خوانیم:

ثَمَانُ خِصَالٍ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي حَشَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى مَعَ جُمَلَةِ النَّبِيِّينَ وَ الصَّادِقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ قَبِيلَ وَ مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ زَوَّدَ حَاجًّا... (کراجکی، ۱۳۵۳ ش، ص ۶۲).

هشت خصلت است که هر کس از امت من به آنها عمل کند، حقتعالی او را با همگی پیغمبران و صدیقان و شهیدان و صالحان محشور گرداند. عرض کردند: یا رسول‌الله، آن هشت خصلت کدام است؟ فرمودند: کسی که زاد و توشه حج گزار را تأمین کند،....

بسیارند کسانی که اشتیاق زیارت مراقد مطهر اهل بیت علیهم‌السلام را در سینه دارند و در این آرزو می‌سوزند، اما توان مالی آن را ندارند. کمک کردن به این افراد در این راه، برآوردن حاجت برادر دینی و خوشحال کردن اوست و از این جهت ثواب عظیمی نزد خدا دارد. امام کاظم علیه‌السلام در حدیثی فرمود: «مَنْ سَرَّمُ مُؤْمِنًا فَبِاللَّهِ بَدَأَ وَ بِالنَّبِيِّ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ثَنَّى وَ بِنَا ثَلَّثَ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۸، ص ۱۳۶)؛ «کسی که مؤمنی را خوشنود کند، در مرحله اول خدا را، در مرحله دوم پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم را، و در

مرحله سوم ما را خوشنود ساخته است».

به علاوه این کار، کمک کردن به یکدیگر در کارهای خیر است که خداوند به آن دستور داده است، آنجا که می‌فرماید: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ (مائده: ۲)؛ «بر کار خیر و تقوا همدیگر را یاری دهید».

و در آخر اینکه آدمی می‌تواند با این کار به حاجات و خواسته‌های خود نیز دست یابد. مطابق حدیثی، امام هادی علیه السلام که ایامی دچار بیماری شده بود، یکی از اصحاب خود به نام ابوهاشم جعفری را مأمور کرد از مال او کسی را به کربلا بفرستد تا تحت حائر حسینی برای شفای او دعا کند (ابن قولویه، ۱۳۵۶ ش، ص ۲۷۳، ح ۱ و ۲). همچنین می‌توان از فرد خواست که به نیابت از او نیز زیارت کند. در این صورت، ثواب زیارت نیز عائد او می‌شود. می‌بینیم که تأمین هزینه‌های سفر زیارتی دیگری در اسلام از جهات متعدد ارزشمند است و ثواب عظیمی دارد که از این کار می‌توان برای جبران ناتوانی خود از سفر زیارتی استفاده کرد.

نتیجه‌گیری

آنچه از مطالب پیش گفته می‌توان نتیجه گرفت، این است که ارتباط قلبی با اهل بیت علیهم السلام هیچ‌گاه برای دوست‌داران ایشان ناممکن نیست. هرچند در زمان‌هایی، در فواصل کم یا زیاد، زیارت از نزدیک ناممکن می‌شود، افراد می‌توانند از راه‌های دیگر، ارتباط قلبی خود را با آن بزرگواران حفظ و تقویت کنند. ما خود شاهد بودیم در طول سال‌های دفاع مقدس و چند سال پس از آن، راه کربلا و سایر اعقاب مقدس عراق به روی مشتاقان اهل بیت علیهم السلام در ایران بسته بود؛ اما آنان هیچ احساس قطع ارتباط با امام حسین علیه السلام و دیگر ائمه مدفون در عراق نمی‌کردند، بلکه با راه‌های دیگر، همچون گریه و عزاداری، انفاق در راه آنان و تشکیل مجالس اهل بیت علیهم السلام، با ایشان ارتباط قلبی داشتند و محبت و احساس نزدیکی به آنان را با تمام وجود احساس می‌کردند. نکته دیگر آنکه این راه‌ها به افرادی که زیارت از نزدیک برایشان مقدور نیست، اختصاص ندارد و همگان می‌توانند به این روش‌ها عمل کنند و بر ایمان و تقوای خود بیفزایند.

منابع

* قرآن کریم، ترجمہ ناصر مکارم شیرازی.

۱. ابن شاذان قمی، شاذان بن جبرئیل (۱۴۲۳ق). الروضة فی فضائل امیر المؤمنین علی بن ابی طالب، تحقیق علی شکرچی، قم، مکتبة الامین.
۲. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۷۱ش). جمال الأسبوع بکمال العمل المشروع، تحقیق سیدجواد قیومی، قم، مؤسسة الآفاق.
۳. ابن قولویه، جعفر بن محمد (۱۳۵۶ش). کامل الزیارات، نجف، دارالمرتضویة.
۴. بحرانی، سیدهاشم بن سلیمان (۱۳۷۴ش). البرهان فی تفسیر القرآن، قم، مؤسسه بعثه، چاپ اول.
۵. برقی، احمد بن محمد (۱۳۷۱ق). المحاسن، قم، دارالکتب الإسلامیة، چاپ دوم.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم، مؤسسة آل البيت علیہ السلام، چاپ اول.
۷. شهید اول، محمد بن مکی (۱۴۱۰ق). المزار فی کیفیة زیارات النبی و الأئمة علیہم السلام، قم، مدرسه امام مهدی علیہ السلام، چاپ اول.
۸. شیخ صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۶ق). الأمالی، تهران، انتشارات کتابچی، چاپ ششم.
۹. _____ (۱۳۷۸ق). عیون اخبار الرضا علیہ السلام، تحقیق مهدی لاجوردی، تهران، نشر جهان، چاپ اول.
۱۰. طوسی، محمد بن الحسن (۱۴۱۴ق). الأمالی، قم، دار الثقافة، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.
۱۱. _____ (۱۴۰۷ق). تهذیب الأحکام، تحقیق حسن الموسوی خراسان، تهران، دارالکتب الإسلامیة، چاپ چهارم.
۱۲. کراچکی، محمد بن علی (۱۳۹۴ق/۱۳۵۳ش). معدن الجواهر و ریاضة الخواطر، تهران، المکتبة المرتضویة، چاپ دوم.
۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). الکافی، تهران، دارالکتب الإسلامیة، چاپ چهارم.

۱۴. مفید «الف»، محمد بن محمد (۴۱۳ق). الإختصاص، قم، کنگره هزاره شیخ مفید، چاپ اول.
۱۵. مفید «ب»، محمد بن محمد (۴۱۳ق). الأملی، تحقیق حسین استادولی و علی اکبر غفاری، قم، کنگره هزاره شیخ مفید، چاپ اول.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴ش). تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، و همکاران (۱۳۸۵ش). مفاتیح نوین، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب، چاپ سوم.